

De invloed van Europese Identiteit tijdens de Brexit

Casper van Hensbergen

5536189

Inhoud

Abstract	3
Inleiding.....	4
Theoretisch Kader	10
Hoofdstuk 1	11
Belangrijke factoren van de Europese Identiteit.....	11
Overeenkomsten tussen de Europese retoriek en de retoriek in de Britse media.....	11
Verschillen tussen de Europese retoriek en de retoriek in de Britse media.....	14
Conclusie	16
Hoofdstuk 2	17
Verandering van retoriek over drie periodes.....	17
De mogelijkheid van Brexit.....	17
Het EU referendum en de uitslag.....	18
De ingang van artikel 50.....	19
Conclusie	19
Conclusie	21
Bronnenlijst	23

Abstract

Dit onderzoek duikt in het historiografische debat over Europese identiteit. Het werk van Bo Strath over het mogelijke einde van het concept wordt getoetst aan de hand van een actuele casus, de Brexit. De Brexit is een *hot topic* op het moment, en een gedeelte van het proces is nog aan de gang terwijl dit onderzoek is uitgevoerd. De gekozen periode in het proces is echter voorbij en in dit onderzoek worden krantenberichten uit die periode onderzocht om te kijken naar de invloed van Europese identiteit op de Brexit, en andersom. Om dit te doen is het werk van Bo Strath gebruikt zodat Europese identiteit toetsbaar wordt, en een vergelijking gemaakt kan worden met de casus die voor handen ligt. Dit onderzoek vergelijkt de Europese identiteit, gedefinieerd als een retoriek, met de retoriek die gepresenteerd werd in de periode van 18 februari 2016 en 29 maart 2017.

Inleiding

Op 23 juni 2016 stemde het Britse volk het Verenigd Koninkrijk de Europese Unie uit. Het is voor het eerst in de geschiedenis van de EU dat een lidstaat Artikel 50 in gang heeft gezet, wat de twee jaar durende onderhandelingen tussen de betreffende lidstaat en de EU betekent. Een historisch moment waarnaar in een korte tijd veel wetenschappers onderzoek hebben gedaan. Een van de belangrijkste vragen in deze onderzoeken lijkt: waarom heeft de meerderheid van het Britse volk gekozen om te vertrekken uit de EU? Dit onderzoek gaat niet op zoek naar een antwoord hierop. Dit onderzoek volgt Eric Kaufmann in zijn analyse dat de Brexit niet gaat over economische of politieke factoren. In *"It's NOT the economy: Brexit as a story of personal values"* concludeert Kaufmann dat Brexit stemmers gemotiveerd werden door identiteit.¹ In zijn onderzoek wordt vooral gekeken naar de persoonlijke identiteit van stemmers en de manier waarop die het stemgedrag hebben moeten beïnvloeden. Dit onderzoek zet een stap verder. Want, vanuit het werk van Kaufman komen er meer vragen naar boven. Hoe zit het dan met andere identiteiten? Zoals de Europese identiteit? Wat is de relatie tussen deze identiteiten dan met de Brexit? Dit onderzoek gaat over de relatie tussen de Brexit en de Europese identiteit.

Maar het concept "Europese Identiteit" is al in 2002 door Bo Strath bekritiseerd. De retoriek van een Europese Identiteit paste volgens Bo Strath niet meer in Europa. Het onderzoek naar de relatie tussen Brexit en Europese identiteit is daardoor gecompliceerd. Dit onderzoek raakt zowel het debat over de Brexit, als het debat over de Europese identiteit. Daarnaast gaat het naast wetenschappelijke problematiek ook over maatschappelijke problematiek, namelijk het veranderen van grenzen wat kan leiden tot een afgenomen gevoel van thuis voelen binnen Europa. Waar staat het VK nadat zowel de retoriek van een Europese identiteit vervalt, als de structurele verbondenheid door organen van de EU? Het concept Europese identiteit heeft volgens Strath een belangrijke rol gespeeld in de denkwijze van zowel politici als wetenschappers tussen 1970 en 1990. Daarbij beschouwt hij de Europese identiteit niet als een gevoel of begrensde sociale structuur, maar als een retoriek die gebruikt is om de sociale structuur van Europa vorm te geven. De Europese identiteit is een middel dat gebruikt is om het continent een plaats te geven in de wereldorde. In hoeverre past de Brexit casus in de hypothese van Bo Strath?

---

¹ Kaufmann, Eric. "It's NOT the economy, stupid: Brexit as a story of personal values." *British Politics and Policy at LSE* (2016): 1

Het debat over Europese identiteit kent in essentie drie stromingen. De eerste stroming verwerpt het bestaan van een Europese identiteit en het nut van een dergelijke retoriek. Thomas Risse stelt in zijn *European institutions and identity change; What have we learned?*² dat een Europese identiteit niks bijdraagt aan Europese integratie, en de sociale structuur van Europa. Daarbij stelt hij dat de Europese identiteit niet als unieke collectieve identiteit gezien kan worden.

De tweede stroming is constructivistisch van aard. Dat wil zeggen dat sociale identiteiten worden geconstrueerd door interactie tussen verschillende groepen. Er zijn twee groepen wetenschappers binnen het debat die onder het constructivisme vallen. De eerste groep die onder deze stroming valt erkent de waarde van een Europese identiteit, maar stelt dat deze niet los staat van de nationale identiteiten in Europa. De collectieve Europese identiteit wordt in deze stroming beschouwd als sterk verbonden met de nationale identiteiten in Europa. Deze constructieve visie berust zich op het feit dat nationale identiteiten voor een belangrijk gedeelte gevormd zijn door een gevoel van natuurlijk gegeven. Dit betekent dat iemand die geboren wordt in een land, zich door zijn geboorte direct verbonden voelt met een identiteit. Dit zou dan ook gelden voor Europeanen, die zich thuis zouden voelen in Europa omdat zij daar zijn opgegroeid. Binnen deze stroming spelen zowel natuurlijke als geconstrueerde identiteitselementen een rol. Dit betekent dat er een bepaalde identiteit als gegeven voelt voor personen, maar dat er daarna doormiddel van identiteitspolitiek het construeren van identiteiten op verschillende niveaus plaats vindt. Belangrijke werken die dit perspectief ondersteunen komen van Anthony Smith³, Gerard Delanty⁴, en Sophie Duchesne en André Paul Frogner.⁵ Anthony Smith is een historisch socioloog met autoriteit op het gebied van nationalisme en etniciteit. Gerard Delanty is een socioloog die zich voornamelijk richt op Europa. De gezamenlijke noemer in hun relevante werk is dat de Europese identiteit voortbouwt op bestaande nationale identiteiten en dat deze niet los van elkaar gezien dienen te worden.

---

² Risse, Thomas, 2004, "European Institutions and Identity Change: What Have We Learned?", in *Transnational Identities: Becoming European in the EU*, (Eds.) Herrmann, Richard K., Risse, Thomas, Brewer, Marilyn B., pp. 247–271, Rowman & Littlefield, Lanham et al. [Google Books].

³ Smith, Anthony D. "National identity and the idea of European unity." *International affairs* 68.1 (1992): 55-76.

⁴ Delanty, Gerard. "Is there a European identity?." *Global dialogue* 5.3/4 (2003): 76.

⁵ Duchesne, Sophie, and André-Paul Frogner. "Is there a European identity?." *Public opinion and internationalized governance* 2 (1995): 193-226.

Een andere groep wetenschappers die binnen het constructivisme valt betoogt dat de Europese identiteit los van andere identiteiten ontstaan is. De socioloog Martin Kohli,⁶ de politieke wetenschappers Viktoria Kaine en Irene Karowleski⁷, en de historicus Eric Hobsbawm⁸ gebruiken in hun werk het idee dat de Europese identiteit los van nationale identiteiten geconstrueerd is. Dit perspectief is populair in het algemene debat over identiteit waarin het werk van de politieke wetenschappers James Fearon and David Laitin⁹ leidend is. Deze opvatting over de vorming van identiteiten wordt ook wel het constructivisme genoemd. De puur constructivistische visie op het debat van de Europese identiteit stamt voort uit het idee dat de Europese identiteit een project is van de EU sinds de declaratie van Europese identiteit van december 1973. Dit is het formele startpunt van het project om een Europese identiteit te gebruiken voor Europese integratie.

De laatste stroming relativeert het standpunt van de vorige stromingen. Het verschil is dat dit perspectief erkent dat er een Europese collectieve identiteit is, maar de betekenis daarvan relativeert. Gerard Delanty is bijvoorbeeld relativerend door te stellen dat mensen op één moment deel uit kunnen maken van verschillende identiteiten. Dit betekent dat er geen harde grenzen bestaan tussen identiteiten. Malmberg en Strath¹⁰ gaan mee in deze relativering door te stellen dat er een nieuwe conceptualisering van de Europese Identiteit nodig is omdat de traditionele visie vanuit de EU niet langer houdbaar is door verschillende actuele processen zoals immigratie en toenemende populariteit van extreemrechtse politieke partijen.¹¹

Bo Strath is een professor op het gebied van Noordse, Europese en wereldgeschiedenis aan de universiteit van Helsinki. Over het algemeen past het werk van Strath in de derde stroming van het debat. Strath gebruikt de ideeën van het constructivisme in zijn werk, maar is kritisch over de betekenis van het concept Europese identiteit. In 2002 publiceerde Strath: *"A European Identity, To the Historical Limits of a Concept"*, waarin hij de bruikbaarheid van de Europese identiteit probeert te verwerpen. Het doel van zijn publicatie is volgens hem om aan te tonen dat de geschiedenis van de Europese identiteit eigenlijk een geschiedenis is

---

⁶ Kohli, Martin. "The battlegrounds of European identity." *European Societies* 2.2 (2000): 113-137.

⁷ Kaina, Viktoria, and Ireneusz Pawel Karolewski. "EU governance and European identity." (2013).

⁸ Hobsbawm, Eric. "Identity politics and the left." *new left review* 217 (1996): 38.

⁹ Fearon, James D., and David D. Laitin. "Violence and the social construction of ethnic identity." *International organization* 54.4 (2000): 845-877.

¹⁰ Malmberg, Mikael, and Bo Stråth, eds. *The meaning of Europe*. Berg, 2002.

¹¹ Idem.

van een concept en een retoriek.¹² Zijn conclusie in het artikel is dat de Europese identiteit geen natuurlijk fenomeen is, maar door discursieve processen is gevormd.¹³ Dit is volgens Strath een gevolg van de retoriek die tussen 1970 en 1990 is geconstrueerd. Daarnaast stelt hij dat het verschil tussen Europa en “niet-Europa“ niet bestaat. In 2002 stelde Strath dat deze gegevens zouden moeten leiden tot het verwerpen van deze fictionele, abstracte, en foutieve Europese Identiteit. Europese Identiteit dient in Straths argumentatie als een idee dat geconstrueerd is om het continent Europa te verbinden, wat de werkelijkheid niet goed weerspiegelt. Dit concept is volgens Strath bijvoorbeeld gebruikt door de Europese Unie om Europese integratie te stimuleren.¹⁴ Het probleem met deze retoriek is volgens Strath vooral de onjuistheid van de condities waarop het discours is gebaseerd. Een voorbeeld is dat de Europese identiteit grenzen heeft getrokken tussen Europa en bijvoorbeeld Noord-Afrika die niet natuurlijk zijn. Zo schept het discours een fictief beeld van de wereld, en de grenzen tussen groepen of gebieden. Omdat Strath stelt dat de verschillen tussen Europa en ‘niet-Europa’ niet op waarheid zijn gebaseerd en dus een fictieve voorstelling van de werkelijkheid, moet het concept worden verworpen.

De rest van Straths artikel wordt besteed aan de zoektocht naar een nieuw concept dat de Europese Identiteit kan vervangen. Daarbij stelt hij in de basis drie problemen die moeten worden opgelost. Het eerste probleem gaat over de zelf en de ander als een fundament voor collectieve identiteit. Strath volgt andere sociale wetenschappers en historici zoals Fearon en Laitin in de overtuiging dat identiteiten geconstrueerd worden in de intersectie tussen de zelf en de ander. Dat wil zeggen dat interacties tussen groepen een identiteit vormgeven. Het eerste obstakel dat volgens Strath overwonnen moet worden is de afwezigheid van flexibele grenzen tussen identiteiten. Hij stelt dat grenzen te statisch zijn binnen de bestaande retoriek en niet samengaan met de realiteit. Zijn aanname hierbij is dat identiteiten en grenzen flexibel zijn,¹⁵ en dat de Europese identiteit da niet toelaat door statische grenzen te trekken tussen Europa en de ander. Het nieuwe concept moet volgens Strath een bepaalde openheid en flexibiliteit hebben zodat er geen verschillen tussen regio’s of groepen standhouden die fictief zijn. Het tweede probleem vloeit voort uit het eerste probleem door te stellen dat Europa in principe een paradoxaal project is.¹⁶ Daarmee wordt bedoeld dat Europa zowel een bron van “national self-understanding” kan zijn, maar ook gezien kan worden als de “ander”. Dit is

---

¹² Strath, A European Identity, To the historical limits of a concept, 388.

¹³ Strath, A European Identity, 397.

¹⁴ Idem.

¹⁵ Delanty, Fearon and Laitin.

¹⁶ Strath, A European Identity, 389.

vooral een probleem op persoonlijk niveau, omdat een individu zich identificeert met Europa als een entiteit waar de natie deel van uit maakt maar ook de verschillen ziet tussen de eigen natie en andere delen van Europa. De retoriek is wat dat betreft dus instabiel. Het derde probleem dat opgelost dient te worden is volgens Strath de afwezigheid van een sociale context voor het individu wanneer de retoriek van de Europese identiteit weg valt.¹⁷ Hiermee doelt hij niet op bestaande contexten zoals de nationale context, maar een nieuwe context die de echtelijke situatie wel goed omschrijft. Strath heeft hier zelf ook geen duidelijke oplossing voor maar omschrijft ten minste de noodzaak hiervan.

Dit onderzoek heeft als doel om de Brexit te verbinden aan de these van Bo Strath. Hierbij zal een antwoord worden gezocht op de onderzoeksvraag: In hoeverre past de Europese retoriek die naar voren komt in de Britse media tussen 18 februari 2016 en 29 Maart 2017 binnen de hypothese van Bo Strath? Deze vraag wordt gesteld met de verwachting dat de Brexit een problematische casus is voor het voortbestaan van het concept dat Bo Strath in 2002 al probeerde te verwerpen. Dit komt omdat op de retoriek op het eerste gezicht niet meer van toepassing kan zijn op het VK na de Brexit. De periodisering die is gekozen is interessant voor dit onderzoek omdat deze drie kern momenten bevat waarin verwacht wordt dat er een ontwikkeling in de retoriek plaats zal vinden in de media. Het eerste moment is de aankondiging van het EU-referendum waarin duidelijk wordt dat er een mogelijkheid bestaat dat het VK zich terugtrekt uit de EU. Dit moment is interessant omdat er een verschuiving plaats vindt van enkel kritiek op de EU, naar een praktische maatregel die de plaats van het VK in de EU, en misschien ook wel Europa definitief kan veranderen. Het tweede moment is het uitvoeren van het Referendum en de uitkomst daarvan. Deze gebeurtenis is interessant omdat het aannemelijk is dat er een heronderhandeling van grenzen plaatsvindt. Dat wil zeggen dat er binnen het VK, maar ook binnen de media, een herdefiniëring moet komen over de zelf en de ander. Wat is Europa na de Brexit voor het VK? En wat is het VK voor Europa? Het derde moment is het in gang gaan van Artikel 50 waarna de toekomst tussen het VK en Europa praktisch zal moeten worden uitgewerkt. Dit is interessant voor het onderzoek omdat het discours praktisch zal worden uitgewerkt.

Uit de hoofdvraag wordt duidelijk dat de Europese identiteit in de gekozen perioden en gebeurtenissen onderzocht zal worden aan de hand van kranten. De keuzen voor krantenonderzoek heeft een aantal redenen. Allereest is de beschikbaarheid van bronmateriaal tegenwoordig extreem toegankelijk. Daarnaast speelt de media een belangrijke rol in het

---

¹⁷ Strath, The Historical limit of a concept.

vormen van retoriek en het in standhouden van discours. Als laatste representeren kranten verschillende politieke voorkeuren en groepen, en kan zo een breed en compleet beeld van de retoriek in het VK worden gegeven. Er worden drie Britse kranten onderzocht. The Daily Telegraph, The Guardian en The Times. The Daily Telegraph is de grootste “broadsheet newspaper” in het VK met een circulatie van 450.000 kranten in november 2017. The Telegraph wordt beschouwd als een krant met een conservatieve, rechtse politieke voorkeur. Dit blijkt vooral uit de relatie tussen de editors van de krant en de politieke leiders van de conservatieve Tory’s. De verwachting is dan ook dat de krant hoofdzakelijk de Britse staat en het Britse volk vooropstelt, en zich uitspreekt tegen de EU en wellicht ook Europa als geheel. The Times had eind 2016 een gemiddelde dagelijkse circulatie van 445.000 exemplaren. The Times wordt als een krant beschouwd zonder terugkerende politieke voorkeur en een bepaalde flexibiliteit tussen artikelen. Het is van de drie gekozen kranten de meest centrale krant als het gaat om politieke voorkeur. Dit betekent dat het interessant wordt voor het onderzoek om te zien welke kant The Times opgaat qua retoriek. The Guardian volgt The Daily Telegraph en The Times op de derde plek met een dagelijkse circulatie van 162.000 exemplaren per dag. The Guardian is over het algemeen een links georiënteerde krant. Hoewel er geen duidelijke link is tussen The Guardian en een politieke partij, blijkt uit de politieke artikelen vaak een liberaal linkse mening. Daarnaast bestaat de doelgroep voor 80% uit Labor party stemmers. De verwachting is dat deze liberale krant Europa omarmt, met name door het internationale karakter van de krant.

Het onderzoek is opgedeeld in drie deelvragen waarvan de antwoorden de hoofdvraag: In hoeverre past de Europese retoriek die naar voren komt in de Britse media tussen 18 februari 2016 en 29 Maart 2017 binnen de hypothese van Bo Strath, zullen helpen beantwoorden. De eerste deelvraag is: In hoeverre komt de retoriek in Britse kranten tussen 18 februari 2016 en 29 Maart 2017 overeen met de Europese Identiteit als omschreven door Bo Strath? De tweede deelvraag is dan logischerwijs: In hoeverre verschilt de retoriek in Britse kranten tussen 18 februari 2016 en 29 maart 2017 met de Europese identiteit als omschreven door Bo Strath. Deze twee deelvragen zullen in het eerste hoofdstuk worden beantwoord. De derde deelvraag is: hoe beïnvloedt de Brexit de Europese retoriek in Britse kranten? De deelvragen zullen ieder afzonderlijk worden beantwoord in een eigen hoofdstuk, gevolgd door een conclusie waarin de deelvragen aan elkaar zullen worden gelinkt om de hoofdvraag te beantwoorden.

Theoretisch Kader

Er zijn een aantal concepten die belangrijk zijn voor het onderzoek. Allereerst de Europese identiteit. In dit onderzoek wordt het werk van Strath gebruikt voor een definitie daarvan. Zoals eerder al is beschreven wordt de Europese identiteit hier gezien als een retoriek die gebruikt is om de sociale structuur van Europa vorm te geven. De Europese identiteit is een middel dat gebruikt is om het continent een plaats te geven in de wereldorde. In andere woorden is de Europese identiteit niet meer dan een discours voor Strath. De retoriek die Strath beschrijft heeft een aantal factoren. Allereerst stelt Strath dat de betekenis van Europa een discours is over het definiëren en classificeren van Europa, over de grenzen van Europa, en over overeenkomsten en verschillen.¹⁸ Over het algemeen wordt Europa gezien als een afzonderlijke culturele entiteit met gedeelde waarden, cultuur en identiteit.¹⁹ Kern elementen in het zogenaamde Europese erfgoed zijn volgens Strath de Grieks-Romeinse samenleving, het Christendom, de Verlichting, rede, wetenschap en democratie.²⁰ In het discours van Europa wordt de Europese identiteit gebruikt om cohesie in de regio te ondersteunen.²¹ Strath laat dit zien aan de hand van wat volgens hem de geschiedenis is van het discours. De Europese identiteit staat binnen de Europese retoriek verder naast andere identiteiten zoals de Nationale identiteit.²² Daarnaast is Europa en haar identiteit volgens Strath gevormd door demarcatie van de “Ander”.²³ Er zijn drie belangrijke anderen die Europa hebben vormgegeven: de Oriënt/Aziaat, de Amerikaan, en de Oost-Europeaan.²⁴ De demarcaties tussen Europa en niet-Europa zijn niet natuurlijk, maar enkel gevormd een verschil te kunnen maken tussen wij en zij. Europa is dus een discours dat neigt naar een ideologie, waarin de Europese identiteit gebruikt is om cohesie in Europa te versterken en af te zetten van niet-Europa. Volgens Strath is deze retoriek destructief omdat het vasthoudt aan fictieve, gesloten grenzen die samenwerking en openheid tegen gaan.²⁵ Dat is dan ook waarom hij van deze retoriek af wil stappen.

---

¹⁸ Strath, *The historical limit of a concept*, 388.

¹⁹ idem

²⁰ Idem

²¹ Idem, 390

²² Idem

²³ Idem, 391

²⁴ idem

²⁵ Idem, 397

Hoofdstuk 1

In dit eerste hoofdstuk zal een antwoord worden gegeven op de eerste deelvraag: welke overeenkomsten en verschillen zijn er tussen de Europese identiteit retoriek zoals beschreven door Bo Strath en de dominante retoriek in de Britse media tussen het aankondigen van het EU-referendum op 18 februari 2016 en de ingang van artikel vijftig op 29 maart 2017? In het eerste deel van het hoofdstuk zullen kort de factoren die Strath heeft beschreven worden herhaald. Daarna zal in het tweede deel met behulp van primaire bronnen, gezocht worden naar antwoorden op de eerste twee deelvragen: In hoeverre komt de retoriek in Britse kranten tussen 18 februari 2016 en 29 Maart 2017 overeen met de Europese Identiteit als omschreven door Bo Strath? En: in hoeverre verschilt de retoriek in Britse kranten tussen 18 februari 2016 en 29 Maart 2017 met de Europese identiteit als omschreven door Bo Strath?

Belangrijke factoren van de Europese Identiteit

De eerste belangrijke factor die volgens Strath deel uit maakte van de dominante retoriek in het einde van de 20ste eeuw is de co-existentie van de Europese identiteit en andere identiteiten. Een andere factor is het gebruik van Azië, Noord-Afrika en de VS, ofwel de ander, als demarcatie van Europa. De laatste belangrijke factor is de classificering van Europa als een afzonderlijke culturele entiteit door onder andere het gedeelde culturele erfgoed. Deze drie factoren zijn de kern van het begrip Europa in de door Strath beschreven retoriek, waarvan het idee van een Europese identiteit een onderdeel is om cohesie in de regio te stimuleren.

Overeenkomsten tussen de Europese retoriek en de retoriek in de Britse media

De eerste factor uit het werk van Strath is het naast elkaar bestaan van de Europese identiteit en andere identiteiten. Uit de krantenartikelen van de Britse media blijkt deze zelfde onderscheiding. Dit onderdeel van het discours maakt een verschil tussen Europa, het VK, en de verschillende Britse naties. De identificatie met het continent Europa blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat van Boris Johnson nadat het EU-referendum tot vertrek resulteerde:

“We cannot turn our backs on Europe. We are part of Europe, our children and our grandchildren will continue to have a wonderful future as Europeans, travelling to the continent, understanding the languages and the cultures that make up our common European civilisation, continuing to interact with the peoples of other countries in a way that is open and friendly and outward looking.” –Boris Johnson²⁶

---

²⁶ ‘Boris Johnson hails Brexit victory’, 24 juni 2016, The Daily Telegraph.

Dit citaat is een voorbeeld van de manier waarop in de media het VK als deel van Europa wordt gezien. Er is een duidelijke identificatie met het Europese continent ondanks het feit dat er afstand wordt gedaan van de EU. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit andere artikelen waarin letterlijk wordt gesteld dat het VK niks meer te zoeken heeft in Brussel, maar onderdeel blijft van Europa.²⁷ Deze vorm van identificering is te begrijpen met behulp van het werk van Delanty op het gebied van de Europese identiteit.²⁸ Delanty stelt dat de Europese identiteit op verschillende niveaus bestaat, waaronder de culturele en de politieke identiteit van de Europese unie.²⁹ Met het onderscheiden van de verschillende niveaus komt dus ook in het discours van de Britse kranten tijdens de Brexit de Europese identiteit naar voren als een belangrijk onderdeel van de “zelf”. De tweede identiteit die een rol speelt in de Britse media is de Britse identiteit die in dit geval als de nationale identiteit zal worden beschouwd. In Straths beschrijving van de Europese retoriek bestaan de verschillende identiteiten naast elkaar, niet tegenover elkaar. Hij is het daar zelf niet mee eens omdat de relatie volgens hem paradoxaal is.³⁰ In het geval van de casus komt de nationale identiteit ook naar voren. Een voorbeeld daarvan in het discours is dat er gesproken wordt over “national security”³¹, “the interests of the nation”³², en “the greatness of Britain”³³ En dan zijn er nog andere identiteiten die naar voren komen in de Britse media. Zo wordt er bijvoorbeeld gerefereerd naar de verschillende politieke stromingen in het land³⁴, of zelfs naar de verschillende naties binnen het VK.³⁵

---

²⁷ ‘The EU will treat Britain like Greece’, 27 juni 2016, The Daily Telegraph.

²⁸ Delanty, Gerard. "Is there a European identity?." *Global dialogue* 5.3/4 (2003).

²⁹ Delanty, Is there a European identity?, 85.

³⁰ Strath, A European Identity, To the historical limits of a concepts, 394.

³¹ Threadbare EU deal means we are better off out, 10 februari 2016, The Times. Cameron set to name EU referendum date after cabinet meeting, 20 Februari 2016, The Guardian.

³² ‘David Cameron has wrongfooted everyone, the EU referendum is his to lose’, 19 februari 2016, The Daily Telegraph.

³³ ‘What’s good for big business isn’t always good for Britain when it comes to the EU’, 23 februari 2016, The Daily Telegraph.

³⁴ The Guardian view on EU summit last tangle in Brussels, 19 februari, The Guardian

³⁵ ‘Will the EU referendum trigger the break up of the of the United Kingdom?’, 18 februari 2016, The Daily Telegraph.

Young remain voters came out in force but were outgunned, 24 juni 2016, The Guardian.

De tweede factor in de retoriek zoals beschreven door Strath is het gebruik van de ander als demarcatie van de entiteit Europa. Deze ander komt vooral terug in de politieke campagnes in de aanloop naar het referendum. Daarin wordt hoofdzakelijk gewezen op het “gevaar van buitenaf”, en de rol die Europa wel of niet kan spelen in het beschermen van het VK tegen deze angsten. Zo wordt er specifiek gewezen op “Russian aggression”³⁶, “Jihadist terrorism”³⁷, “the migrant crisis”³⁸ en “economic insecurity”³⁹. De discussie over deze punten is niet eens zo interessant. Voor dit onderzoek is interessanter dat er nog altijd een verschil gemaakt wordt tussen Europese staten en “buitenstaanders. In dit geval wordt Europa over het algemeen nog als een vriendelijke partner gezien, en zit het gevaar in de niet-Europese entiteiten en processen. Europa speelt hierin dus een rol als veilig gebied ten opzichte van de gevaarlijke “ander”. Deze rol kan bijvoorbeeld, zoals Martin Kohli stelt, worden uitgevoerd door een politieke entiteit zoals de EU.⁴⁰ Dat is echter een praktische invulling van de oplossing. Het idee van Europa als veilig gebied gaat echter dieper dan het deel uitmaken van de EU.

De derde factor is een classificering van Europa als een culturele entiteit op basis van een gedeeld cultureel erfgoed. Alhoewel uit de casus blijkt dat vooral voorstanders van “remain” zich beroepen op de geschiedenis van het VK binnen Europa, blijkt uit een aantal artikelen dat Europa in den brede wordt beschouwd als een opzichzelfstaande entiteit die dieper gaat dan enkel de EU als politieke entiteit. Een voorbeeld hiervan is de referentie naar Europa als een entiteit van vrienden en geallieerden⁴¹ die zoveel hebben doorstaan door samen te werken tijdens verschillende historische gebeurtenissen.⁴² Hierbij wordt

---

³⁶ ‘Britains chequered history with the European Union’, 21 februari 2016, The Daily Telegraph.

³⁷ ‘Britons must summon the courage to leave the European Union’, 20 februari 2016, The Daily Telegraph.

³⁸ Cameron should never have been in this mess, 19 februari 2016, The Times.

The battle with Europe is over, now he must fight his friends guild the EU and jobs are at risk including mine, 21 februari 2016, The Times.

Net migration fall for the first time since 2013, 26 februari 2016, The Times.

³⁹ five days to go, What’s he really thinking about? 18 juni 2016, The Times.

⁴⁰ Kohli, Martin. "The battlegrounds of European identity." 132-133.

⁴¹ Theresa May to call on Britons to unite as she triggers article 50, 29 maart 2017, The Guardian.

⁴² ‘European Union is a force for immeasurable good, you’ll miss it’, 25 februari 2016, The Daily Telegraph.

bijvoorbeeld gedacht aan de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog en andere interne instabiliteit.⁴³

Verschillen tussen de Europese retoriek en de retoriek in de Britse media

Uit de vorige alinea's is gebleken dat de drie factoren uit het werk van Strath overeenkomen met de retoriek die uit Britse krantenartikelen kan worden gehaald. Toch zijn er ook verschillen op het gebied van deze factoren. Allereerst over verschillende identiteiten die naast elkaar bestaan. Binnen de krantenartikelen uit de gekozen onderzoeksperiode komen niet alleen verschillende naar voren, ze staan soms ook tegenover elkaar. Dat wil zeggen dat er niet per situatie gekozen wordt voor ofwel de Europese identiteit, ofwel de nationale, maar dat de identificering flexibel is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het verschil dat wordt gemaakt tussen de politieke en culturele Europese identiteit. In de bovenstaande alinea's is duidelijk geworden dat Britten zich identificeren met Europa, maar niet langer met de EU.⁴⁴ Daarnaast komt het voor dat in het zelfde artikel eerst gesproken wordt over Europa tegenover het Midden-Oosten, en vervolgens over het VK tegenover de EU. Deze complexe wisseling van identiteitsgrenzen toont een bepaalde flexibiliteit die past binnen de kritiek van Strath op de Europese retoriek.⁴⁵ Hij stelt in zijn artikel dat grenzen niet zo statisch kunnen worden beschouwd als de Europese retoriek ze schetst. De flexibiliteit die Strath in de praktijk ziet bestaat dus wel in de retoriek die gebruikt wordt in de Britse media, waarin grenzen verschuiven en identiteiten door elkaar heen lopen. Een andere verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het VK nou eenmaal niet zo goed is geïntegreerd als andere lidstaten. Dat zou dan vervolgens kunnen leiden tot vloeibare grenzen omdat de identificatie nog ter discussie staat. Deze visie wordt bijvoorbeeld ondersteunt door het werk van Dennison en Carl die het VK inderdaad zien als een slecht geïntegreerde lidstaat.⁴⁶

De rol van de ander is in de Britse media op een aantal punten het zelfde als in de oude retoriek. Toch wordt niet-Europa ook anders gebruikt in de Britse kranten. Een goed voorbeeld daarvan is de referentie van Britse kranten naar de relatie tussen het VK en de VS

---

⁴³ Threadbare EU deal means we are better off out, 10 februari 2016, The Times.

⁴⁴ Theresa May to call on Britons to unite as she triggers article 50, 29 maart 2017, The Guardian.

⁴⁵ Strath, Bo. "A European Identity, To the historical limits of a concepts." *European Journal of Social Theory* 5(4) (2002): 387-401

⁴⁶ Dennison, James, and Noah Carl. "The ultimate causes of Brexit: history, culture, and geography." *British Politics and Policy at LSE* (2016). 6-7

of andere gebieden in de wereld. Het VK wordt beschreven als een van de sterkste economieën in de wereld⁴⁷, die niet alleen functioneert binnen de lijntjes van de EU, maar ook kan floreren in een situatie waarin zij gedwongen worden meer toenadering te zoeken met de VS.⁴⁸ Het verschil met de retoriek die Strath beschreef is dus een bepaalde openheid naar de ander. Dit is ook een van de kritiek punten van Strath. Het hoeft natuurlijk niet zo te zijn dat deze openheid een keuze is die voortkomt uit de argumenten van Strath. Dit verschil valt ook te verklaren door de angst die in het VK leeft op het moment dat er zo een grote verandering kan gaan plaatsvinden.

Het feit dat Europa een culturele entiteit is kwam ook naar voren in de retoriek die werd gepresenteerd in Britse kranten. Toch is er een verschil tussen de factor die Strath heeft omschreven en de manier waarop Europa als culturele entiteit wordt gezien in de Britse artikelen. Voorbeelden van manieren waarop afstand wordt gecreëerd tussen het VK en Europa is euroscepticisme,⁴⁹ het verschil tussen de Eurozone en het VK⁵⁰ en het historische discours over een sterk VK dat Europa helemaal niet nodig heeft.⁵¹

Verder zijn er nog andere verschillen die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen. Deze verschillen staan los van de factoren die Strath benoemt heeft, maar maken een belangrijk deel uit van de retoriek die gebruikt werd in de gekozen onderzoeksperiode. Het eerste punt is de notie van de EU die niet functioneert en hervormt moet worden⁵². Zowel de tegenstanders als de voorstanders van Brexit leken het met elkaar eens te zijn over het feit dat de EU anders moet. Het enige verschil is de conclusie die stemmers daaraan verbonden. Dit past niet binnen de retoriek die Strath beschreef van een sterk Europa dat zich staande houdt tussen de grote actoren in de wereld. Verder lijkt financiën een belangrijk onderwerp in de krantenartikelen. Binnen dat plaatje wordt Europa gezien als een markt, en niet zozeer als een

---

⁴⁷ 'What's good for big business isn't always good for Britain when it comes to the EU', 23 februari 2016, The Daily Telegraph.

⁴⁸ idem

⁴⁹ five days to go, What's he really thinking about? 18 juni 2016, The Times.

⁵⁰ 'The EU will treat Britain like Greece', 27 juni 2016, The Daily Telegraph.

⁵¹ idem

⁵² 'Brexit will prove to be the great escape', 26 juni 2016, The Daily Telegraph.

project van (sociale) cohesie.⁵³ Dit is een hele andere definitie van Europa die niet past binnen het plaatje dat Strath schetst. Een laatste punt is de notie van de EU als vijand. Dit gaat verder dan de overtuiging van Strath dat Europa soms de zelf en soms de ander is. De EU wordt in krantenartikelen sporadisch neergezet als de vijand van democratie, de vijand van zelfbeschikking, etc.

Conclusie

Welke verschillen en overeenkomsten zijn er tussen de Europese retoriek en de retoriek in Britse kranten tussen 18 februari 2016 en 21 mei 2017? Allereerst lijken de factoren die Bo Strath heeft toegewezen aan de Europese Identiteit allemaal terug te komen in de retoriek die naar voren komt uit de krantenartikelen uit de periode. Verschillende identiteiten staan in de Britse media naast elkaar. De culturele Europese identiteit, de Britse identiteit, en de nationale identiteit. Daarnaast wordt net zoals in de Europese retoriek door Britse kranten gebruik gemaakt van de ander als vorm van demarcatie. Onderdelen daarvan zijn terrorisme en migratie. Ook maakt de Britse media gebruik van een classificatie van Europa als een culturele entiteit die door gebeurtenissen zoals de Tweede Wereldoorlog en gedeelde waarden en normen is verbonden. Alhoewel deze factoren overeenkomen zijn er ook verschillen te zien. Op het gebied van verschillende identiteiten bestaat er meer flexibiliteit in de Britse media dan in de Europese retoriek. Ook is er meer openheid richting de ander, terwijl binnen de Europese retoriek een harde grens wordt getrokken. Ten derde wordt er in de Britse kranten een duidelijker verschil gemaakt tussen de Europese culturele entiteit en het VK. Los van de drie factoren uit het werk van Strath zijn er nog andere punten die niet binnen de oude retoriek passen namelijk: een disfunctionele EU, Europa als de vijand, en de EU als markt in plaats van sociale context.

---

⁵³ The guardian view on the EU referendum vote is in now we must face the consequence, 25 juni 2016, The Guardian.

Hoofdstuk 2

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de meningen die naar voren komen in krantenartikelen en de manier waarop deze de retoriek beïnvloeden. De vraag die wordt beantwoord in dit hoofdstuk is: hoe beïnvloedt de Brexit de Europese retoriek in Britse kranten? Om daar een antwoord op te geven wordt de Brexit opgedeeld in drie sleutelmomenten waarin politieke voorkeur waarschijnlijk een grote rol speelt.

Verandering van retoriek over drie periodes

Door de politieke voorkeur van kranten werd er voor het onderzoek verwacht dat er verschillen zouden zijn in de dominante retoriek per krant. Hoewel dat ook zo bleek te zijn is het mogelijk om de opinie per krant opzij te zetten en te kijken naar overeenkomstige factoren die terugkomen. Verder is de verwachting dat er in de gekozen periode drie belangrijke momenten zijn waarop de retoriek kan veranderen door de gebeurtenissen die daarin vallen. Deze drie momenten zijn de aankondiging van het referendum, de uitvoering van het EU-referendum, en de officiële ingang van artikel 50. De laatste belangrijke gebeurtenis die hieraan voorafgaat is een EU-congres waarop David Cameron een deal probeert te sluiten met de andere lidstaten om de EU zodanig te hervormen, dat het Britse volk besluit om in de EU te willen blijven. Met dat startpunt wordt er kort gekeken naar de ontwikkeling van de retoriek die hierboven is gebruikt als vergelijking met de Europese retoriek die Strath heeft beschreven.

De mogelijkheid van Brexit

Op 20 februari 2016 kondigde Cameron aan dat het EU-referendum zou plaatsvinden op 23 juni 2016. Dit moment was belangrijk voor de ontwikkeling van de Brexit omdat er campagnes op gang kwamen voor de twee keuzes waarop het Britse volk moest gaan stemmen. *The Daily Telegraph* heeft in de loop van de campagne periode duidelijk aangegeven zich achter de Brexit te zetten. Dit beïnvloedt zelfs in deze periode waarin het referendum net pas werd aangekondigd de toon van hun artikelen al. Het standpunt en de retoriek van de krant komt in deze periode neer op het volgende: het VK boven alles, wij zijn sterk genoeg om op onszelf te staan. Dit blijkt onder meer uit artikelen waarin het “remain” kamp wordt bekritiseerd om hun bangmakerij genaamd “Project Fear – It’s a big, bad scary world out there, folks”, aldus *The Telegraph*.⁵⁴ Ook wordt er herhaaldelijk gewezen op de

---

⁵⁴ ‘Britons must summon the courage to leave the European Union’, 20 februari 2016, The Daily Telegraph.

potentie van het VK buiten de EU.⁵⁵ *The Guardian* heeft in de campagne tijd aangegeven tegen Brexit te zijn. Dit past binnen het karakter van de krant en is net als *The Daily Telegraph* ook al terug te zien in deze eerste periode van het proces. Het volgende citaat is een goed voorbeeld van de toon die *The Guardian* gebruikt als het gaat over de Brexit en Europa: “*ideological opponents of Europe who will follow Michael Gove into the Leave campaign look mean-spirited and disloyal*”.⁵⁶ De verdedigers van het VK in de EU zijn de helden, en de voorstanders van Brexit zijn slecht, niet loyaal en zitten fout. Dit is duidelijk een politieke voorkeur uiteraard. *The Times* was ook tegen de Brexit. Toch is het lastiger om dat terug te lezen in de artikelen, wat uiteraard komt door het politieke standpunt van de krant. *The Times* blijft in de woorden van anderen zoals Johnson of Cameron, en geeft het debat zorgvuldig weer. De leidende verhaallijnen zijn daarin een goed en beschermend Europa tegenover een slecht en gevaarlijke EU.⁵⁷

Het EU-referendum en de uitslag

Het referendum werd gehouden op 23 Juni 2016. De uiteindelijke uitslag was een meerderheid van “leave” stemmers. De uitslag leidt tot debat over de toekomst van het VK en de mogelijkheid van de leave politici om het land daadwerkelijk verder te leiden. *The Daily Telegraph* is van de drie gekozen kranten uiteindelijk de enigste die achter de uitslag staat. Toch gaan de krantenartikelen uit deze periode helemaal niet hard in tegen Europa. Er wordt een duidelijk verschil gemaakt tussen Europa en de EU. De EU is gefaald volgens *The Daily Telegraph*,⁵⁸ maar het VK moet de kloof in het land zien te dichten, en een nieuwe plek in de constructie van Europa vinden.⁵⁹ Het onderscheid tussen Europa en de EU wordt eigenlijk pas na de stemming goed gemaakt in de artikelen en is een interessante ontwikkeling in de berichtgeving van de krant. *The Guardian* toont teleurstelling na de uitslag van het referendum en stelt terecht de vraag: *What now?* Ze vragen zich letterlijk af wat de nieuwe plaats van het VK wordt in de wereld, en wijzen op de enorme verdeeldheid in het VK.⁶⁰ *The Times* blijft net als in de periode van de aankondiging objectiever dan de andere twee kranten

---

⁵⁵ ‘What’s good for big business isn’t always good for Britain when it comes to the EU’, 23 februari 2016, [The Daily Telegraph](#).

⁵⁶ The Guardian view on EU summit last tangle in Brussels, 19 februari, *The Guardian*.

⁵⁷ Deal delayed as awkward squad makes a meal of it, 21 februari 2016, *The Times*.

⁵⁸ ‘Brexit will prove to be the great escape’, 26 juni 2016, [The Daily Telegraph](#).

⁵⁹ idem

⁶⁰ The guardian view on the EU referendum vote is in now we must face the consequence, 25 juni 2016, *The Guardian*.

maar toont aanzienlijk meer interesse in de nationale verdeeldheid tussen verschillende regio's in het VK.⁶¹

De ingang van artikel 50

Op 29 maart 2017 tekent Theresa May de brief aan de EU waarin zij officieel aankondigt dat het VK uit de EU wil stappen. Deze wordt vervolgens overhandigd waardoor artikel 50 officieel van gang gaat. Dit betekent dat de onderhandelingen tussen de EU en het VK over het vertrek van de lidstaat van start gaan. *The Daily Telegraph* toont vooral respect voor de aanpak van May. Zij volgens het politieke discours dat de coöperatie van het VK toont en de EU-lidstaten vraagt om ook mee te werken aan een goede afronding. Hierin spreekt May over samenwerking⁶² en gedeelde normen en waarden die het VK wil vasthouden.⁶³ De rest van Europa wordt door *The Daily Telegraph* neergezet als dwarsligger.⁶⁴ *The Guardian* zoekt ook naar een goede samenwerking na Brexit, maar deelt ook de angst dat het VK buiten de boot zal vallen.⁶⁵ Het algemene idee in de berichtgeving van *The Guardian* dat zij hetzelfde willen als *The Daily Telegraph*, maar minder vertrouwen hebben in de mogelijkheid daarvan. Het VK is dan ook de mist in gegaan. *The Times* blijft nog altijd erg objectief maar de berichtgeving is wel gericht op de ontevredenheid van stemmers in het VK en burgers van andere lidstaten.⁶⁶ Ook *The Times* kijkt dus naar de toekomst en heeft hoop op goede samenwerking, maar heeft daar een hard hoofd in.

Conclusie

Hoe beïnvloedt de Brexit de Europese retoriek in Britse kranten? In de eerste periode lijkt de retoriek vloeiend over te lopen van de al bestaande opinies in het VK over de EU. Daarna zorgt de uitkomst van de Brexit voor een verlangen naar een goede relatie tussen het VK en Europa, zeker na de ingang van Artikel 50. Er zijn drie factoren van de Brexit die de Europese retoriek in het VK beïnvloeden. Politieke voorkeur, het verloop van de Brexit, en de binnenlandse verdeeldheid. Door de politieke voorkeur per krant en de mening over Brexit veranderd de retoriek per krant gedurende de gekozen periode minimaal. Deze mening

---

⁶¹ Scottish ministers not told of trigger date for article 50, 24 maart 2017, *The Times*.

⁶² 'An analysis of key points in triggering article 50', 30 maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

⁶³ Idem.

⁶⁴ Theresa may triggers article 50 with warning of consequences, 29 maart 2017, *The Guardian*.

⁶⁵ Idem.

⁶⁶ Eu response to article 50 taker tough line on transitional deal, 29 maart 2017, *The Guardian*.

beïnvloedt hoe er over Europa geschreven wordt, en deze blijft voornamelijk constant. Het verloop van de Brexit beïnvloedt waarover de kranten hun artikelen publiceren, en het verhaal dat door de kranten wordt verteld. Het is duidelijk dat de eerste periode twee soorten Europa kent. De slechte ander, en de goede zelf. Dit verandert echter wel nadat het referendum is gehouden. Na het referendum beweegt de retoriek per krant richting verzoening in het binnenland, en samenwerking met de rest van Europa. Die verzoening in het binnenland is nodig omdat de verdeeldheid in het VK enorm groot is. De overheid, maar ook de meeste inwoners willen niet dat een gedeelte van de bevolking zich buitengesloten voelt, ook al is Brexit een grote verandering. Deze verdeeldheid door Brexit beïnvloedt in de artikelen de retoriek omdat het een verschillend beeld geeft van de zelf en de ander, of goed en fout.

Conclusie

In hoeverre past de Europese retoriek die naar voren komt in de Britse media tussen 18 februari 2016 en 29 Maart 2017 binnen de hypothese van Bo Strath? Uit het eerste hoofdstuk is gebleken dat er overeenkomsten en verschillen zijn tussen de retoriek die Strath in 2002 beschreef, en de retoriek die gebruikt wordt door de Britse media. Er is sprake van verschillende identiteiten die naast elkaar bestaan, maar ook conflict tussen identiteiten. De “ander” wordt gebruikt voor de demarcatie van Europa, maar er bestaat ook openheid tussen Europa en niet-Europa. Europa wordt voorgesteld als culturele entiteit, maar dat idee wordt ook weer verworpen. Deze contradicties worden aangevuld door geheel andere ideeën van Europa die naar voren komen in de media. Vooral de verschillen zijn interessant voor het beantwoorden van de hoofdvraag. Dat komt omdat de retoriek uit de casus dus zowel wel als niet lijkt te passen binnen de retoriek die Strath bekritiseert. De interesse in de verschillen komt voort uit het feit dat deze verschillen nou juist de kritiek punten van Strath zijn. Aan het begin is er uitgebreid ingegaan op zijn kritiek op die retoriek. Juist de flexibiliteit van grenzen, openheid tussen groepen en het bestaan van meerdere identiteiten is zichtbaar in de Brexit casus. Dit leidt tenminste tot de conclusie dat Straths observaties terecht waren. De vraag rest dan nog of hij ook de juiste conclusies heeft verbonden.

Het derde hoofdstuk ging over de manier waarop de Brexit de Europese retoriek in Britse kranten heeft beïnvloed. Dit was belangrijk om te zien hoe de gebeurtenis het toepassen van de Europese retoriek veranderde. Het is duidelijk geworden dat politieke voorkeur, ontwikkelingen in het Brexit proces, en binnenlandse factoren de retoriek beïnvloedde in de gekozen periode. Dat betekent dat het te makkelijk is om te stellen dat de Europese retoriek zoals geponeerd door Strath simpelweg veranderd is. Hoofdstuk twee laat zien dat actualiteit, de Europese retoriek in de media heeft beïnvloed. In deze casus leidde dit tot flexibiliteit en openheid zoals geprezen door Strath in 2002. Ook viel op dat de rol van de Europese retoriek vooral groot was in de artikelen die voor de EU waren. De bestaande grenzen en ideeën werden daarin versterkt, zoals bijvoorbeeld de angst voor buitenstaanders.

Maar wat betekenen deze inzichten nou? Met een lichte nuance omdat de casus specifieke factoren moeten worden meegewogen lijkt het duidelijk dat Straths observaties ook in de Brexit casus aanwezig zijn. Het eerste hoofdstuk suggereert dat een gedeelte van de Europese retoriek die Strath heeft beschreven nog altijd terug te vinden valt. Aan de andere kant past de kritiek van Strath nog altijd. Daarnaast laat de Brexit zien dat Europa zeker een belangrijke rol speelt bij identificatie anno 2018. Nadat het VK uit de EU stapte kwamen er

vragen op in de media zoals: Wat nu? Waar staat het VK nu in de wereld? Ben ik nog Europeaan? Hoor ik nog wel thuis in Europa? Juist deze directe vragen gaan over identiteit. En wat dat betreft had Kaufmann dus ook gelijk. Brexit gaat over identiteit. En de Europese identiteit speelt dan ook nog steeds een rol voor Europese burgers in zijnsbegrip.

Om die reden lijkt het meer dan logisch om verder onderzoek te doen naar de onderdelen waar dit onderzoek te kort schiet. Allereerst kan er gericht onderzoek worden gedaan naar de invloed van Brexit op de retoriek van Europese identiteit. Hiervoor is de media wellicht niet het juiste onderwerp, of het VK niet de juiste casus. Er kan bijvoorbeeld gekeken worden naar de reactie van lidstaten op Brexit. Die zijde van het verhaal lijkt ook nog interessant. Verder voegt dit onderzoek een casus aan het debat over Europese identiteit toe in het verlengde van Bo Strath, maar zijn er vast ook casussen die de relevantie van het concept juist weer onderbouwen. Deze tegenargumenten zouden dan tot een beter begrip van de sociale context in Europa moeten leiden. De Brexit is zeer actueel en er kan nog van alles gebeuren. De daadwerkelijke impact van de Brexit op Europa, retoriek en identiteit zal later moeten blijken. Maar het is als het goed is duidelijk dat de complexiteit en problematiek rondom Europese identiteit zoals beschreven door Bo Strath ook terug te vinden is in de gekozen casus. En daarom ondersteunt deze casus na zestien jaar nog steeds de these van Bo Strath.

Bronnenlijst

Primaire bronnen:

The Daily Telegraph, <http://www.telegraph.co.uk/>

The Guardian, <https://www.theguardian.com/uk-news>.

The Times, <https://www.thetimes.co.uk/>

The Daily Telegraph

'EU summit Thursday 18 February as it happened', 18 Februari 2016, The Daily Telegraph.
<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12164583/EU-summit-thursday-18-february-as-it-happened.html>

'Will the EU referendum trigger the breakup of the of the United Kingdom?', 18 Februari 2016, The Daily Telegraph.

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12114578/Will-the-EU-referendum-trigger-the-break-up-the-United-Kingdom.html>

What will Brexit mean for migration?, 18 Februari 2016, The Daily Telegraph.

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12163642/EU-referendum-What-will-Brexit-mean-for-migration.html>

'How European media reacted to Brussels negotiations', 19 Februari 2016, The Daily Telegraph.

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/12164548/EU-referendum-How-European-media-reacted-to-Brussels-negotiations.html>

'David Cameron has wrongfooted everyone, the EU referendum is his to lose', 19 Februari 2016, The Daily Telegraph.

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12166424/David-Cameron-has-wrongfooted-everyone-the-EU-referendum-is-his-to-lose.html>

'Britons must summon the courage to leave the European Union', 20 Februari 2016, The Daily Telegraph.

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12166422/EU-Referendum-Britons-must-summon-the-courage-to-leave-the-European-Union.html>

‘Britains chequered history with the European Union’, 21 februari 2016, [The Daily Telegraph](#).

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12167248/EU-referendum-Britains-chequered-history-with-the-European-Union.html>

‘David Cameron warns Brexit could make it harder to combat Russian aggression in Eastern Europe’, 22 Februari 2016, [The Daily Telegraph](#).

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12169254/EU-referendum-David-Cameron-warns-Brexit-could-make-it-harder-to-combat-Russian-aggression-in-Eastern-Europe.html>

‘What’s good for big business isn’t always good for Britain when it comes to the EU’, 23 Februari 2016, [The Daily Telegraph](#).

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12170957/Whats-good-for-big-business-isnt-always-good-for-Britain-when-it-comes-to-the-EU.html>

‘David Cameron understands Britain, That’s why the EU referendum is going his way’, 24 Februari 2016, [The Daily Telegraph](#)

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12170496/David-Cameron-understands-Britain.-Thats-why-the-EU-referendum-is-going-his-way.html>

‘European Union is a force for immeasurable good, you’ll miss it’, 25 Februari 2016, [The Daily Telegraph](#).

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12173549/European-Union-is-a-force-for-immeasurable-good.-Youll-miss-it.html>

‘The spirit of Dunkirk will see us thrive outside the EU’, 25 Februari 2016, [The Daily Telegraph](#).

<http://www.telegraph.co.uk/news/newsttopics/eureferendum/12173650/The-spirit-of-Dunkirk-will-see-us-thrive-outside-the-EU.html>

The Guardian

Brexit explained EU referendum, 18 Februari 2016, The Guardian.

<https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/18/brexit-explained-united-kingdom-european-union-referendum>

The Guardian view on EU summit last tangle in Brussels, 19 Februari, The Guardian.

<https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/feb/19/the-guardian-view-on-the-eu-summit-last-tangle-in-brussels&sa=U&ved=0ahUKEwjDiL3w-cXYAhUHafAKHTZFBTU4BBAWCAswAg&client=internal-uds->

[cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw33RaNKuqwOOkeYMGLjwa33](https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/19/david-cameron-deal-european-leaders-paves-way-june-referendum&sa=U&ved=0ahUKEwj9u4Pl-sXYAhUPJIAKHerWBV4QFggFMAA&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw33RaNKuqwOOkeYMGLjwa33)

David Cameron deal, European leaders paves way for June referendum, 19 Februari 2016, The Guardian.

<https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/19/david-cameron-deal-european-leaders-paves-way-june-referendum&sa=U&ved=0ahUKEwj9u4Pl-sXYAhXBBvVAKHXNeDTA4HBAWCA4wAw&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw3zOstBu9RxEz1Zr92S3oVP>

Cameron set to name EU referendum date after cabinet meeting, 20 Februari 2016, The Guardian.

<https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/20/cameron-set-to-name-eu-referendum-date-after-cabinet-meeting&sa=U&ved=0ahUKEwiy2cLT-cXYAhWBLIAKHXTMDXMQFggLMAI&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw0BGsi8aUUMJ-aYJ8R29sWO>

Boris Johnson EU referendum campaign for Brexit David Cameron, 20, februari 2016, The Guardian.

https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/21/boris-johnson-eu-referendum-campaign-for-brexit-david-cameron&sa=U&ved=0ahUKEwj9u4Pl-sXYAhUPJIAKHerWBV4QFggFMAA&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw2kgMpyiry_y0rS0PjCZc68

Cameron has secured his EU deal so what happens now? 21 Februari 2016, The Guardian.

https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/21/cameron-has-secured-his-eu-deal-so-what-happens-now&sa=U&ved=0ahUKEwj9u4Pl-sXYAhUPJIAKHerWBV4QFggIMAE&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw3mng6_kkDmg-Gjp_cvUxvK

Boris Johnson Cameron EU be career ending, 22 Februari 2016, The Guardian.

https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/blog/live/2016/feb/22/boris-johnson-cameron-eu-be-career-ending-his-father-claims-politics-live&sa=U&ved=0ahUKEwii3dij-sXYAhUPZVAKHZCDCHE4GBAWCAgwAQ&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw0aFSPDKzx60odwxSTR_ea

Cameron EU referendum a divisive referendum, campaign could damage Tories for a generation, 23 Februari 2016, The Guardian.

<https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/blog/live/2016/feb/23/cameron-eu-referendum-hague-a-divisive-referendum-campaign-could-damage-tories-for-a-generation-politics-live&sa=U&ved=0ahUKEwjExfL5->

[sXYAhWEEVAKHWrEDG8QFggIMAE&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw3QNS2qSbKcWTe4x7MBZeijg](https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/blog/live/2016/feb/24/eu-referendum-gove-pmqs-cameron-corbyn-10-rejects-gove-claims-that-deal-is-not-legally-binding-politics-live&sa=U&ved=0ahUKEwicuaXS-sXYAhVNaFAKHUIACDMQFggLMAI&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw3QNS2qSbKcWTe4x7MBZeijg)

Cameron's deal is not legally binding, 24 Februari 2016, The Guardian.

<https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/blog/live/2016/feb/24/eu-referendum-gove-pmqs-cameron-corbyn-10-rejects-gove-claims-that-deal-is-not-legally-binding-politics-live&sa=U&ved=0ahUKEwicuaXS-sXYAhVNaFAKHUIACDMQFggLMAI&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw3t-im2gQIN1quwVnbN6vZV>

What was EU referendum like last time? 25 Februari 2016, The Guardian.

https://www.google.com/url?q=https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/25/britains-1975-europe-referendum-what-was-it-like-last-time&sa=U&ved=0ahUKEwjghqCZ-8XYAhXFKVAKHSBDD3IQFggFMAA&client=internal-uds-cse&cx=007466294097402385199:m2ealvuxh1i&usg=AOvVaw3auBxbTgj9dkLbzuM_WWLB

The Times

Threadbare EU deal means we are better off out, 10 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/pms-threadbare-eu-deal-means-we-are-better-off-out-qntcftq6dq>

Cameron gets a deal, 18 Februari, 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/search?p=5&q=Cameron%20gets%20a%20deal%20at%20EU%20Summit%20reforms%20>

Cameron battling for Britain at make or break EU summit, 18 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/cameron-battling-for-britain-at-make-or-break-eu-summit-x2ltmm8h27p>

Cameron should never have been in this mess, 19 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/cameron-should-never-have-been-in-this-mess-fqq2dbmsz7q>

in or out cabinet divided as Britain awaits referendum date, 20 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/in-or-out-cabinet-divided-as-britain-awaits-referendum-date-6f7j2gfz2>

-Deal delayed as awkward squad makes a meal of it, 21 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/deal-delayed-as-awkward-squad-makes-a-meal-of-it-cx5qqw8zrm2>

The battle with Europe is over, now he must fight his friends guild the EU and jobs are at risk including mine, 21 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/the-battle-with-europe-is-over-now-he-must-fight-his-friends-quit-the-eu-and-jobs-are-at-risk-including-mine-wxrkwtd8f>

A nation divided, 25 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/a-nation-divided-9hrvxfq2h>

- David Cameron's attempt to focus on the threat that Brexit may pose to security and the economy appears to be working, with a sharp fall in the number backing "leave" since before he struck a deal for reform on Friday.

Net migration fall for the first time since 2013, 26 Februari 2016, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/net-migration-falls-for-first-time-since-2013-nww6czc9l>

- Therefore, nearly half of the growth in employment over the last year was accounted for by foreign nationals.
- "I am pleased that there are now lots of voices agreeing with me, that we must leave the European Union to control our borders."

The Daily Telegraph

'Here's where britains newspapers stand on the EU referendum', 20 Juni 2016, The Daily Telegraph.

<http://www.telegraph.co.uk/news/0/heres-where-britains-newspapers-stand-on-the-eu-referendum/>

'Britains front pages on the morning the country voted to leave', 24 Juni 2016, The Daily Telegraph.

<https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiotMTpn8bYAhVEKlAKHVjqDjsQFghBMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.telegraph.co.uk%2Fnews%2F2016%2F06%2F24%2Fbritains-front-pages-on-the-morning-the-country-voted-to-leave-t%2F&usg=AOvVaw1L0gLaINIM8S8c9hjwUEat>

'Boris Johnson hails Brexit victory', 24 Juni 2016, The Daily Telegraph.

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/24/boris-johnson-hails-brex-it-victory---full-statement/&sa=U&ved=0ahUKEwj4i42locbYAhUDlC AKHVTSBesQFggMMAM&client=internal-uds->

[cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw2TrLHgUWIVa8OBH7FKcI PR](https://www.google.com/search?q=cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw2TrLHgUWIVa8OBH7FKcI PR)

'Good luck! How the world reacted to Brexit on Saturday morning', 25 Juni 2016, [The Daily Telegraph](#).

https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiRq7CnoMbYAhVMbVAKHehWBCUQFghAMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.telegraph.co.uk%2Fnews%2F2016%2F06%2F24%2Fgood-luck---how-the-world-reacted-to-brexit-on-saturday-morning%2F&usg=AOvVaw3-N_d8iblXJJw-8JnMW5rb

'How the UK can navigate through this brave new world', 25 Juni 2016, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/business/2016/06/25/brexit-how-the-uk-can-navigate-through-this-brave-new-world/&sa=U&ved=0ahUKEwj4i42locbYAhUDIcAKHVTSBesQFggUMAY&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw02oV0f3l4jkyS0iYVnlPDa>

'Brexit will prove to be the great escape', 26 Juni 2016, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/business/2016/06/25/brexit-will-prove-to-be-the-great-escape/&sa=U&ved=0ahUKEwieyeffocbYAhXiAsAKHQqEBPg4ChAWCBIwBQ&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw06yE00vhbjb2sgaEb77Va>

'I cannot stress too much that Britain is part of Europe and always will be', 26 Juni 2016, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/26/i-cannot-stress-too-much-that-britain-is-part-of-europe--and-alw/&sa=U&ved=0ahUKEwj4i42locbYAhUDIcAKHVTSBesQFggKMAI&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw1YIn6fjMpu9NzkkYjQjSys>

'Labour turmoil and plot to block Brexit dominate Mondays front pages', 27 Juni 2016, The Daily Telegraph.

https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/26/labour-turmoil-and-plot-to-block-brexit-dominate-mondays-front-p/&sa=U&ved=0ahUKEwieyeffocbYAhXiAsAKHQqEBPg4ChAWCBowCA&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw0H43d2i5TAcWor3_Fi56UZ

'The EU will treat Britain like Greece', 27 Juni 2016, The Daily Telegraph.

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2016/06/26/the-eu-will-treat-britain-like-greece/&sa=U&ved=0ahUKEwjch5z5ocbYAhVJIMAKHavwB7c4FBAWCAYwAQ&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw0ySAE6Hk2YK3Qng7KXYxhw>

The Guardian

Britain votes for EU referendum, 24 Juni 2016, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiZjpWlo8bYAhWLh7QKHVxECHMQFggTMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2016%2Fjun%2F24%2Fbritain-votes-for-brexit-eu-referendum-david-cameron&usg=AOvVaw30e2vQC1mh3S4_kUtz0M7X

How did UK end up voting leave EU? 24 Juni 2016, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiZjpWlo8bYAhWLh7QKHVxECHMQFgg9MAI&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2016%2Fjun%2F24%2Fhow-did-uk-end-up-voting-leave-european-union&usg=AOvVaw3VZ9rGAeIT0uaZuHNMSD1Y>

Young remain voters came out in force but were outgunned, 24 Juni 2016, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiZjpWlo8bYAhWLh7QKHVxECHMQFghEMAM&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2016%2Fjun%2F24%2Fyoung-remain-voters-came-out-in-force-but-were-outgunned&usg=AOvVaw3pvq3Tw5A2ExZL26rur2B0>

Cameron resigns after UK votes to leave EU, 24 Juni 2016, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi7gpDHo8bYAhXQZlAKHU1_DTI4ChAWCDYwAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2016%2Fjun%2F24%2Fdavid-cameron-resigns-after-uk-votes-to-leave-european-union&usg=AOvVaw0fGxQ-pgn3NBL6EB_zOkx4

The guardian view on the EU referendum vote is in now we must face the consequence, 25 Juni 2016, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=21&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjzwKnuo8bYAhWRZlAKHdS_AHY4FBAWCCwwAA&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fcommentisfree%2F2016%2Fjun%2F24%2Fthe-guardian-view-on-the-eu-referendum-the-vote-is-in-now-we-must-face-the-consequences&usg=AOvVaw3IcYQt1g3x0Ti1ed_bGsXc

EU referendum result, what we know so far, 24 Juni 2016, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi7gpDHo8bYAhXQZlAKHU1_DTI4ChAWCCwwAA&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2016%2Fjun%2F24%2Feu-referendum-result-what-we-know-so-far&usg=AOvVaw3xwWp1RUei8uHE2OG_M_DX

Stop Brexit. MP vote referendum members, 25 Februari 2016, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=16&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi7gpDHo8bYAhXQZlAKHU1_DTI4ChAWCFQwBQ&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fcommentisfree%2F2016%2Fjun%2F27%2Fstop-brexit-mp-vote-referendum-members-parliament-act-europe&usg=AOvVaw1-dLkx_IfdReK_zgF0wxyz

EU referendum explainer for americans.24 Februari 2016, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=19&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi7gpDHo8bYAhXQZlAKHU1_DTI4ChAWCGswCA&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2016%2Fjun%2F18%2Feu-referendum-brexit-explainer-for-americans&usg=AOvVaw139x1RK0E9PiC8eiVzvhKn

Brexit live emergency meetings EU UK leave vote, 24 Juni 2016, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=23&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjzWKnuo8bYAhWRZlAKHdS_AHY4FBAWCEAwAg&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2Flive%2F2016%2Fjun%2F25%2Fbrexit-live-emergency-meetings-eu-uk-leave-vote&usg=AOvVaw2EL8LVFpoDE6_7Xiu3Dku5

The Times

[So we voted to leave, what now? 10 Juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/so-we-voted-to-leave-er-right-now-what-t3vtshfz8>

[five days to go, What's he really thinking about? 18 juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/five-days-to-go-whats-he-really-thinking-xsgxkznzb>

[Life after Brexit, what might happen if Britain votes to leave Europe? 16 Juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/life-after-brexit-what-might-happen-if-britain-votes-to-leave-europe-cpr2xm7q6>

[Resignations reshuffles market chaos the testing times to come, 24 Juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/resignations-reshuffles-market-chaos-the-testing-times-to-come-d2x5969pb>

[Cameron to step down after Brexit defeat, 24 Juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/cameron-to-step-down-after-brexit-defeat-mgm2pqbnf>

[Sturgeon dreams of a second chance, 24 Juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/sturgeon-dreams-of-a-second-chance-pfptrpvpl>

[We need grand coalition to weather Brexit, 26 Juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/we-need-grand-coalition-to-weather-brexit-032xp5xxf>

[EU referendum question yields no answers, 26 Juni 2016, The Times.](#)

<https://www.thetimes.co.uk/article/eu-referendum-question-yields-no-answers-q3rd0z5h9>

The Daily Telegraph

[‘Brexit day. Britain delivers article 50 to the EU’, 29 Maart 2017, The Daily Telegraph.](#)

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/29/brexit-day-britain-delivers-article-50-eu-pictures/&sa=U&ved=0ahUKEwjt-taVtsbYAhUhBcAKHTVQAPwQFggaMAc&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw0T3daluZpCY9dy7mXYzkl>

‘This is how cartoonists around the world react to article 50’, 29 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/29/cartoonists-around-world-reacted-article-50-brexit-day/&sa=U&ved=0ahUKEwiKs-m3tsbYAhUHJ8AKHeIxBiM4ChAWCB0wCA&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw2U2wS8vRxmXWmfMa8EozhB>

‘An analysis of key points in triggering article 50’, 30 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/29/article-50-triggered-today-key-points-reaction-analysis/&sa=U&ved=0ahUKEwiKs-m3tsbYAhUHJ8AKHeIxBiM4ChAWCB8wCQ&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw3LNh8RRgY2TULtdGg-XU79>

‘Donald tusk on article 50’, 31 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/31/brexit-donald-tusk-article-50-eu-watch-live/&sa=U&ved=0ahUKEwi4hP7LtsbYAhULBsAKHUUwDr04FBAWCAUwAA&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw3aeFkLITosqvs_SNEy1lxD

‘Historic day, article 50 will unfold’, 29 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/28/end-affair-historic-day-article-50-triggered-will-unfold/&sa=U&ved=0ahUKEwjh-7vntsYAhUsBcAKHciJBcw4HhAWCAUwAA&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw05x1nLv1Eq-6wbkXbtCpVw>

‘How newspapers around the world react to article 50, 29 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/0/miss-already-newspapers-around-world-reacting-article-50/&sa=U&ved=0ahUKEwjh-7vntsbyAhUsBcAKHciJBcw4HhAWCBowBw&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw11X0KC-opKaJiHlsK2o6Ib>

‘Triggering article 50 will expose deep divisions inside EU’, 24 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/21/triggering-article-50-will-expose-deep-divisions-inside-eus/&sa=U&ved=0ahUKEwjbxKqBt8bYAhUnKMAKHTj4Bg84KBAWCA4wAw&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw2CvxMYJSDZ4y4TjWHk9J7k>

‘Theresa may has winning had’, 29 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

<https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/business/0/eu-verge-abyss-theresa-may-has-winning-hand-must-go/&sa=U&ved=0ahUKEwjbxKqBt8bYAhUnKMAKHTj4Bg84KBAWCBcwBg&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw0WwzWuAdIWzsDtfN74eJLL>

‘Cut the EU red tape chocking Britain, set the country free, 28 Maart 2017, [The Daily Telegraph](#).

https://www.google.com/url?q=http://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/27/cut-eu-red-tape-choking-britain-brex-it-set-country-free-shackles/&sa=U&ved=0ahUKEwigmpmat8bYAhXsCcAKHQ3VB_04PBAWCAUwAA&client=internal-uds-cse&cx=007858181675780794431:gk9fbflvgoa&usg=AOvVaw0pkATIFtYRZ7qkJy30QKQN

The Guardian

Theresa may triggers article 50 with warning of consequences, 29 Maart 2017, [The Guardian](#).

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjEla3Tt8bYAhWEa1AKHfvwBTEQFggtMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2017%2Fmar%2F29%2Ftheresa-may-triggers-article-50-with-warning-of-consequences-for-uk&usg=AOvVaw3Z_wHGcxKFrBkElggkC2AU

Triggering article 50 European history, 29 Maart 2017, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjEla3Tt8bYAhWEa1AKHfvwBTEQFghcMAU&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fcommentisfree%2F2017%2Fmar%2F29%2Ftriggering-article-50-europe-history-eu&usg=AOvVaw1_QiQkhdLCIXO7RWZpDdp7

Delight, Regret, Despair. How voters feel after article 50 triggered, 29 Maart 2017, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=9&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjEla3Tt8bYAhWEa1AKHfvwBTEQFgh2MAg&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2017%2Fmar%2F29%2Fdelight-regret-despair-how-voters-feel-article-50-triggered&usg=AOvVaw2YavU-uTv9g2UFqEV6-g04>

Triggering of article 50 jeopardises 60 years of unparalleled peace, 29 Maart 2017, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjEla3Tt8bYAhWEa1AKHfvwBTEQFgiAATAJ&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fcommentisfree%2F2017%2Fmar%2F26%2Fobserver-editorial-triggering-of-article-50-jeopardises-60-years-of-unparalleled-peace&usg=AOvVaw3oPcvD9Jw-4SenU0nH799A>

Theresa May to call on Britons to unite as she triggers article 50, 29 Maart 2017, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwijguGCuMbYAhVOEVAKHfrAAHM4ChAWCCwwAA&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2017%2Fmar%2F28%2Ftheresa-may-to-call-on-britons-to-unite-as-she-triggers-article-50&usg=AOvVaw165-vWj1yDZ7Ix3ZdqpA1S>

Triggering article 50 young people in the UK, 29 Maart 2017, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=19&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWijguGCuMbYAhVOEVAKHfrAAHM4ChAWCGowCA&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fcommentisfree%2F2017%2Fmar%2F29%2Ftriggering-article-50-young-people-uk-brexite&usg=AOvVaw1f3U-pVd33oC10Qh8f0iFc>

Like losing a friend, 29 Maart 2017, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=22&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWj0viUuMbYAhUNJIAKHTx2BE04FBAWCDYwAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2017%2Fmar%2F30%2Flike-losing-a-friend-readers-thoughts-on-triggering-article-50&usg=AOvVaw01tuJXPcv9b8GpHx5iyVPO>

Everything you need to know, 29 Maart 2017, The Guardian.

<https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=23&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWj0viUuMbYAhUNJIAKHTx2BE04FBAWCEAwAg&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2017%2Fmar%2F27%2Fbrexit-everything-you-need-to-know-about-how-the-uk-will-leave-the-eu&usg=AOvVaw3cPBnNG01hVjXzHJEoanyw>

Eu response to article 50 taker tough line on transitional deal, 29 Maart 2017, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=32&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWj94I-ouMbYAhVHZFAKHd_TA284HhAWCDYwAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2017%2Fmar%2F29%2Ffirst-eu-response-to-article-50-takes-tough-line-on-transitional-deal&usg=AOvVaw2bSbptd7SPM3qk2n7Baf9K

How do you feel now article 50 Is triggered, 28 Maart 2017, The Guardian.

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWjEla3Tt8bYAhWEa1AKHfvwBTEQFghIMAM&url=https%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fpolitics%2F2017%2Fmar%2F28%2Fhow-do-you-feel-now-article-50-is-about-to-be-triggered&usg=AOvVaw0_HhZOPEw2awNDthQU2YE3

The Times

How will May trigger article 50 and when will Britain leave? 10 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/how-will-may-trigger-article-50-and-when-will-britain-leave-g2lp8682z>

Scottish ministers not told of trigger date for article 50, 24 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/scottish-ministers-not-told-of-trigger-date-for-article-50-cn5zsn8cg>

May leaves EU in disarray with her Article 50 timing, 20 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/may-leaves-eu-in-disarray-with-her-article-50-timing-c5jffttt3>

You couldn't make it up, 29 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/you-couldnt-make-it-up-nuttall-becomes-enemy-of-article-50-zt520fwf2>

There's no turning back says may, 29 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/theres-no-turning-back-says-may-z60rgn5wm>

The eyes of history are watching, 29 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/the-eyes-of-history-are-watching-zrb89xcc6>

May's hardline stance is a reckless gamble says sturgeon, 29 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/may-s-hardline-stance-is-a-reckless-gamble-says-sturgeon-0vbqfg6ph>

City unmoved by article 50, 30 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/city-unmoved-by-article-50-h3x68prz5>

Join our fight for an open society and fair economy, 31 Maart 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/join-our-fight-for-an-open-society-and-fair-economy-ws7nk29lm>

And we are off, 2 April 2017, The Times.

<https://www.thetimes.co.uk/article/and-were-off-kjj6tdqk2>

Secundaire bronnen:

Bhatia, Michael V. "Fighting words: naming terrorists, bandits, rebels and other violent actors." *Third world quarterly* 26.1 (2005): 5-22.

Checkel, Jeffrey T. "The Europeanization of citizenship." *Transforming Europe: Europeanization and domestic change* 180 (2001).

Delanty, Gerard. "Is there a European identity?." *Global dialogue* 5.3/4 (2003): 76.

Dennison, James, and Noah Carl. "The ultimate causes of Brexit: history, culture, and geography." *British Politics and Policy at LSE* (2016).

- Duchesne, Sophie, and André-Paul Frogner. "Is there a European identity?." *Public opinion and internationalized governance* 2 (1995): 193-226.
- Eriksen, Erik Oddvar, ed. *Making the European Polity: Reflexive integration in the EU*. Routledge, 2007.
- Erikson, Erik H. *Identity and the life cycle*. WW Norton & Company, 1994.
- Fearon, James D., and David D. Laitin. "Violence and the social construction of ethnic identity." *International organization* 54.4 (2000): 845-877.
- Fearon, James D. "What is identity (as we now use the word)." *Unpublished manuscript, Stanford University, Stanford, Calif*(1999).
- Habermas, Jürgen. *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT press, 1991.
- Hobolt, Sara B. "The Brexit vote: a divided nation, a divided continent." *Journal of European Public Policy* 23.9 (2016): 1259-1277.
- Hobsbawm, Eric. "Identity politics and the left." *new left review*217 (1996): 38.
- Inglehart, Ronald, and Pippa Norris. "Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash." (2016).
- Kaina, Viktoria, and Ireneusz Pawel Karolewski. "EU governance and European identity." (2013).
- Kaufmann, Eric. "It's NOT the economy, stupid: Brexit as a story of personal values." *British Politics and Policy at LSE* (2016).
- Kohli, Martin. "The battlegrounds of European identity." *European Societies* 2.2 (2000): 113-137.
- Malmberg, Mikael, and Bo Stråth, eds. *The meaning of Europe*. Berg, 2002.
- Niedermayer, Oskar, and Richard Sinnott, eds. *Public opinion and internationalized governance*. Vol. 2. Oxford University Press on Demand, 1998.
- Smith, Anthony D. *National identity*. University of Nevada Press, 1991.
- Smith, Anthony D. "National identity and the idea of European unity." *International affairs* 68.1 (1992): 55-76.

Strath, Bo. "A European Identity, To the historical limits of a concepts." *European Journal of Social Theory* 5(4) (2002): 387-401

Vasilopoulou, Sofia. "UK Euroscepticism and the Brexit referendum." *The Political Quarterly* 87.2 (2016): 219-227